

LA BENEDICCIÓ
DE LES GUARDES
COMUNES
DE SETÚRIA

UNA FESTA DE LA COMUNITAT
RAMADERA

LA BENEDICCIÓ DE LES GUARDES COMUNES DE SETÚRIA. UNA FESTA DE LA COMUNITAT RAMADERA

Encara avui a l'estiu els ramaders ajunten els animals i organitzen la vacada comuna a cada parròquia, i els traslladen a les pastures d'alçada, on els animals mengen les herbes d'alçada. Any 2012. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

La tradicional benedicció del bestiar a Setúria té lloc el mes de juny, sense una data fixa, ja que depèn del temps i de l'estat de les pastures. Es du a terme quan els ramaders de la parròquia de la Massana pugen alhora el bestiar gros a les pastures d'alta muntanya, on un vaquer s'encarrega de vigilar-lo durant tot l'estiu. El fet de trobar-se tots en un mateix lloc i en un dia concret fa que aquest esdeveniment es converteixi en una festa. El lloc de trobada és la muntanya de Setúria, a la Massana, i el capellà del poble beneeix els camps i el bestiar. En acabat, s'inicia un dinar camperol amb tots els ramaders i les seves famílies en què també assisteixen les autoritats de les parròquies de la Massana i d'Ordino i del Govern.¹

Respon aquesta tradició al cicle ramader, que ve marcat per dos períodes: el de la muntanya i el de fons de vall, a les corts o als estables. Actualment, es practica majoritàriament

la transterminància, és a dir, a l'hivern els animals estan a les quadres i, amb l'arribada del bon temps, surten als prats de casa. A l'estiu els ramaders ajunten els animals i organitzen la vacada comuna a cada parròquia, i en algunes l'eugassada també, i els traslladen a les pastures d'alçada, on els animals disposen d'aliment suficient que permet no gastar les reserves d'herba del fons de vall, que caldrà guardar per passar l'hivern.²

És en aquest context, quan el bestiar puja a les pastures d'alta muntanya,³ que s'ha mantingut el costum que el capellà s'hi arribi, acompanyat dels ramaders i de les

1 La benedicció de les guardes comunes de Setúria va ser inclosa pel Govern d'Andorra el 23 de juny del 2010 com a bé immaterial a la secció quarta de l'Inventari general del patrimoni cultural d'Andorra, conjuntament amb 14 festes d'interès cultural més. BOPA, any 22, núm. 38.

2 ANA/ ARXIU D'ETNOGRAFIA AE 28. *La benedicció de les guardes comunes. Vides de muntanya. Ramaderia d'alçada* <<https://www.cultura.ad/vides-de-muntanya-ramaderia-d-alçada/benedicció-de-les-guardes-comunes>>. [Consulta: agost del 2018].

3 Tot i que la tradicional benedicció es du a terme a la muntanya de Setúria, en aquest indret només hi peixen les vaques, ja que és un lloc més accessible per tenir-les controlades, per curar-les en cas de malaltia o ajudar-les quan han de parir. A les altes muntanyes, com les Fonts, el Pla de l'Estany, Comallemple i el Comapedrosa, els ramaders massanencs hi envien les euques i el bestiar jove.

LA BENEDICCIÓ DE LES GUARDES...

autoritats, i es dugui a terme el ritual d'espargar aigua beneïda per invocar la protecció i la fertilitat de les terres, les aigües i el bestiar.

*"El capellà beneïx el bestiar i les herbes de la muntanya per una creença que així el bestiar no es feia mal, no s'emmalaltia i l'herba no els feia mal perquè estava beneït."*⁴

Antigament s'hi pujava a peu –el capellà ho havia arribat a fer dalt d'un ruc– i els ramaders més grans de la Massana recorden encara com pujaven a la muntanya carregats amb les alforges plenes de menjar. La memòria oral del poble ens diu també que, cinquanta anys enrere, aquesta diada se celebrava cada dos anys, concretament l'any en què es canviava de cònsol, i que a mitjans dels anys setanta es va decidir fer-la cada any. El dinar de germanor era a base de carn a la brasa i pa que subministraven els mateixos ramaders. Tots eren pagesos i famílies de cases de la Massana.

Setúria, l'ús de la terra comuna

A les zones d'alta muntanya la propietat pública ha tingut sempre una importància específica, i per tant molts dels costums i pràctiques comunitàries també s'han mantingut fins avui. És el cas de la muntanya de Setúria, terrenys comunals amb dret de guarda que es destinen a la pastura els mesos de bon temps, sobretot a l'estiu, en què s'hi porta la colla comuna, de manera que els animals de tots els pagesos del poble s'agrupen per pujar a l'alta muntanya i cadascun dels particulars paga al Comú l'ús de la terra i el consum de l'herba i tenen a canvi un guarda, el vaquer, que es fa càrrec del ramat i vigila que els animals no entrin als camps quan hi ha la collita.⁵

El vaquer que s'encarregava de tenir cura del bestiar era contractat pel Comú en el mateix moment que es regulava l'aprofitament de les pastures de muntanya que especificava com havien de procedir els ramaders. Això es duia a terme en la sessió de Comú en la qual s'aproven els arrestos de la Taba, que fixaven els preus de l'arrendament dels serveis comunals (i que encara avui alguns comuns duen a terme), i quedava escrit en el *Llibre de la Taba*.

*"La Taba la feven en el moment que llogaven el guardià, el vaquer. Es feve lo que és la Taba que és les condicions que se li posava: no podia tenir més de dos gossos, es tenia que dormir aquí a la muntanya i tenia que passar el maldecap del control del bestiar petit i gros diàriament".*⁶

Des de l'any 1982 qui fa de vaquera és la Rosa Vidal (Tor, 1964). Viu durant quatre mesos a la barraca del vaquer que hi ha a Setúria i quan es lleva a punta de dia el primer que fa és vigilar que no hi hagi animals que s'hagin posat en llocs perillosos: de la carretera a baix és per al bestiar gros, i de carretera cap a dalt per al bestiar xic, perquè és molt dret i és perillós per a les vaques.⁷

Durant segles, la ramaderia ha estat una activitat bàsica per a l'economia de les Valls. Els ramaders més grans de la Massana recorden encara com pujaven a peu a la muntanya carregats amb les alforges plenes de menjar. Any 1940. ANA / Fons Josep Alsina Martí 0511

La muntanya desitjada i el serrat de l'Esmelgat

Tenint en compte la categoria de guarda comuna de la zona de Setúria, també cal dir que el Comú no només regula l'accés dels particulars i del bestiar a les pastures. Un dels deures de l'Administració pública durant segles ha estat resoldre els conflictes ocasionats entre les comunitats veïnes que limiten aquestes zones.

4 ANA/ ARXIU D'ETNOGRAFIA AE 28. Joan Fité de casa Jumpere d'Anyós. *La benedicció de les guardes comunes. Vides de muntanya. Ramaderia d'alçada*. <<https://www.cultura.ad/vides-de-muntanya-ramaderia-d-alcada/benediccio-de-les-guardes-comunes>> [Consulta: agost del 2018].

5 L'ús de les terres per a l'agricultura i la ramaderia es divideix en dos categories: la de guarda comuna, com Setúria, i la de defens o empius, que són les terres dels propietaris privats que seguint una normativa en poden fer ús.

6 ANA/ ARXIU D'ETNOGRAFIA AE 28. *La benedicció de les guardes comunes. Vides de muntanya. Ramaderia d'alçada*. <<https://www.cultura.ad/vides-de-muntanya-ramaderia-d-alcada/benediccio-de-les-guardes-comunes>> [Consulta: agost del 2018].

7 ANA/ ARXIU D'ETNOGRAFIA AE 17 Rosa Vidal. *Vides de muntanya. Ramaderia d'alçada*. <<https://www.cultura.ad/vides-de-muntanya-ramaderia-d-alcada/rosa-vidal>> [Consulta: agost del 2018].

LA BENEDICCIÓ DE LES GUARDES...

Quan el bestiar puja a les pastures d'alta muntanya a la Massana s'ha mantingut el costum que el capellà s'hi arribi, acompanyat dels ramaders i de les autoritats, i es dugui a terme el ritual d'espargir aigua beneïda per invocar la protecció i la fertilitat de les terres, les aigües i el bestiar.
Any 1982. ANA / Fons Fèlix Peig 16232

Setúria es troba a la parròquia de la Massana, enclavada entre el coll de la Botella i el port de Cabús, però també fa frontera entre Andorra, l'Alt Urgell i el Pallars, concretament amb les poblacions d'Os de Civís i Tor. Aquesta situació estratègica i la bona qualitat de les pastures i les aigües que reguen la vall han fet de Setúria un lloc de conflictes històrics entre els pagesos i els ramaders d'aquestes localitats. De la mateixa manera, són molt freqüents les disputes per les muntanyes d'Andorra veïnes del costat francès, i també les d'Encamp i Canillo.

A la baixa edat mitjana la necessitat de pastures entre els uns i els altres és motiu de plets i signatures de concòrdia entre les comunitats ramaderes veïnes de Catalunya i Andorra. En el cas de Setúria, alguns d'aquests fets estan documentats als arxius del Comú de la Massana. Per exemple, els anys 1434 i 1444 els pagesos d'aquesta parròquia i els homes del castell de Tor es van enfrontar per raó dels termes, la regulació de l'herba, les pastures i els emprius que cada comunitat tenia en aquesta muntanya.

Els casos de baralles entre els massanencs, els d'Os i els de Tor que tenen a veure amb Setúria no són únics però van donar lloc a la coneguda llegenda que fa referència a la disputa entre un veí de Pal i un d'Os de Civís que va donar nom al serrat i a la font de l'Esmeligat.

Segons diu aquesta llegenda, el contrincant andorrà era un noi llarg i prim al qual van atipar de carn, de pernil, de llonganissa i de vi, i que estava tip de córrer per les muntanyes. El lluitador d'Os era un home fornit i corpulent al qual van alimentar durant un any a base de mantega, formatge i bols de llet. L'enfrontament entre tots dos homes va tenir lloc el mes de maig, i el guanyador i els seus aliats serien els propietaris definitius del terme de Setúria.

Els més grans de la parròquia de la Massana expliquen que la baralla la va guanyar l'andorrà i és que al d'Os de Civís, de tan gros com era i de l'esforç que va fer, se li va rebentar el melic i d'aquest fet en surt el topònim andorrà de l'Esmeligat. La llegenda també diu que des d'aleshores els propietaris d'aquesta contrada són els andorrans de la Massana i que encara celebren aquesta victòria el primer dia que hi porten el bestiar a pasturar,⁸ i que seria l'explicació llegendaria de la jornada festiva a les guardes comunes de Setúria.

8 ORIOL, C. (1997). *Estudi del folklore andorrà en el seu context*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Govern d'Andorra.

LA BENEDICCIÓ DE LES GUARDES...

Els animals s'agrupen per pujar a l'alta muntanya i els ramaders paguen al Comú l'ús de la terra i el consum de l'herba i tenen a canvi una guarda, la vaquera, que vigila el bestiar. Any 2012. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

La institucionalització de la festa

Avui en dia la ramaderia no és l'activitat econòmica principal d'Andorra. Els ramaders del país són pocs i la cabana, formada principalment per bestiar boví, es manté gràcies als ajuts i les subvencions de les institucions públiques. Les famílies que encara tenen caps de bestiar es dediquen a la ramaderia per mantenir la tradició familiar, i en alguns casos els joves han decidit perpetuar la tradició i fer-ne la seva professió.

Amb tot, les benediccions del bestiar es continuen celebrant, ja que els animals, les vaques i els cavalls, sobretot, segueixen pasturant durant l'estiu a les zones més altes de la muntanya.⁹ De fet, aquesta tradició es manté amb un vessant real i un altre de folklòric. L'estructura de la festa és la mateixa. Els pagesos pugen el bestiar de bon matí a Setúria i al migdia arriba el capellà i, davant de les

autoritats de la parròquia i altres del país, així com de les famílies ramaderes actuals, fa la benedicció en nom de sant Antoni, ja sigui com a protector dels animals o patró de la parròquia de la Massana. El dinar de germanor entre els assistents es manté i consisteix en una amanida, carn del país, amb el segell de garantia de la Carn de Qualitat Controlada d'Andorra, i postres a base de fruita i coca.

El capellà de la parròquia beneeix el bestiar i les herbes acompanyat d'autoritats i de ramaders. Després s'organitza un dinar de germanor. Any 2013. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

⁹ A més de la benedicció de les guardes comunes de Setúria, també es fa el ritual de la benedicció de terres i bestiar durant el canvi de pastures de la Rabassa, a Ordino, i el de Riba Escorxada, a Canillo.

LA BENEDICCIÓ DE LES GUARDES...

La muntanya de Setúria, terrenys comunals amb dret de guarda que es destinen a la pastura els mesos de bon temps, on es porta la colla comuna. Any 2012. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

Però la jornada de la benedicció a les guardes comunes de Setúria s'ha institucionalitzat amb el pas dels anys. Ara és el Comú de la Massana qui organitza la diada i es posa en contacte amb els ramaders i les autoritats locals i veïnes per concretar-ne el dia i l'hora, i també es convoca la premsa del país perquè es faci ressò d'aquesta activitat tradicional. D'altra banda, pel que fa al dinar, fins fa pocs anys era el secretariat del Comú qui el preparava,

però en les darreres edicions fins i tot es contracta una empresa que s'encarrega de preparar-lo i servir-lo entre els assistents.¹⁰

Tanmateix, una de les imatges de modernitat en aquesta festa és la multitud de cotxes que estan estacionats al voltant dels prats de Setúria i que contrasten amb els més de tres-cents caps de bestiar que pasturen a la zona.

¹⁰ RMS. "A la muntanya de Setúria, es feu la benedicció de les guardes comunes". *Andorra* 7. 4 de juliol del 1986, p. 13.

Títol

Les festes d'interès cultural. Patrimoni immaterial d'Andorra

Edita

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports
Arxiu Nacional d'Andorra

© De les fotografies:

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Arxiu d'Etnografia
Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Fèlix Peig
Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Josep Alsina Martí

Coordinació i documentació

Arxiu d'Etnografia

Autors

Rosa Burgos i Albert Roig

Correcció lingüística

Servei de Política Lingüística i Àrea de Llengua Catalana

Coordinació gràfica i disseny

Laura López
www.lauragrafica.com

Dipòsit legal: AND."Sep".(35)-2019

Primera edició: febrer del 2019

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públic.

Fotografia portada:

La benedicció del bestiar a Setúria. 2011. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia